

Вахненко В. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри історії держави та права*

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ САНІТАРНОЇ ПОЛІЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Однією з функцій держав на сучасному етапі їх розвитку постає охорона суспільного здоров'я. Таким чином, в кожній цивілізованій країні існує центральний орган управління цією галуззю. В Україні – це Міністерство охорони здоров'я. І цей факт не викликає жодних здивувань, щось таке було завжди. Цей орган влади має свою історію, дослідження якої, насамперед, є важливим для історико-правового надбання. Тому було б дуже цікавим простежити становлення системи державних органів влади щодо охорони здоров'я населення на прикладі Російської імперії.

Слід зазначити, що в Російській імперії наукою про внутрішнє управління державою було, так зване, «поліцейське право», попередниця сучасного «адміністративного права».

Поліція (від грец. *πολιτεια*, лат. *politia*, пол. *policja*) – слово запозичене у Петровську епоху з польської мови, яке висхідне до латинського «державний устрій», що походить від грецького слова *polis* «державна, місто». Отже, поліція буквально – це «орган захисту держави» (*Школьный этимологический словарь русского языка. Происхождение слов.* – М.: Дрофа. Н. М. Шанский, Т. А. Боброва. 2004.)

Виходячи з різних функцій держави, управління розпадалося на низку окремих галузей, однією з яких було внутрішнє управління у власному значенні слова, до якого відносився і обов'язок державних органів влади щодо охорони здоров'я населення, або іншими словами «санітарна та медична поліція».

Відомий англійський державний діяч XIX ст. Дізраелі, в своїй промові наголосив на тому, що «суспільне здоров'я є фундамент, на якому базується благочинність народу та могутність держави», і що «піклування про народне здоров'я є першим обов'язком державного діяча» (В. Ф. Дерюжинский. *Полицейское право. Пособие для студентов.* СПб. 1903. – С.280). На думку більшості дореволюційних вчених – дослідників поліцейського права – охорона суспільного здоров'я та благополуччя населення було однією з найважливіших поліцейських функцій держави. Але в Російській імперії, на відміну від сусідніх європейських держав, на початку XIX ст. розвиток санітарної поліції відбувався лише під впливом надзвичайних епідемій (Н. Н. Белявский. *Полицейское право. Конспект лекций.* – Петроград, 1915. – С.159).

В цьому контексті хотілося б детальніше розглянути історію становлення санітарної поліції. Першим етапом в справі оформлення галузі охорони здоров'я як державної функції, постає на початку ХМІІІ ст. створення центрального урядового органу, в якому зосередилося ведення всієї лікарської справи – Аптекарського приказу (В. Ф. Дерюжинский. *Полицейское право. Пособие для студентов.* СПб. 1903. – С.301).

Новий поштовх у розвитку санітарної справи надав Петро І. Він багато уваги приділяв освіченості лікарів, їхньому навчанні у кращих університетах світу, створював

госпіталі та училища для вивчення медицини. Аптекарський приказ при його правління перетворюється на колегіальну установу, під назвою Медичної Канцелярії, під головуванням архіатера; при цій установі було згодом запроваджено медичну раду.

Імператриця Катерина II заснувала нову центральну установу – медичну колегію, з особливим «главноуправляющим» на чолі. За її правління також було запроваджено посади губернських та повітових лікарів у відповідності до «Установи про губернії» у містах (*Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. – С. – Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890–1907*).

Всі ці заходи не мали належного результату через нестачу професійного персоналу. Цю проблему було частково вирішено лише після заснування Медичної академії, що була факультетом Московського університету, а також університету у Вільні та Медичної академії у С. Петербурзі, створеній наприкінці ХУІІІ ст. Таким чином, це дало можливість при запровадженні міністерств, надати діяльності медичної поліції більшого значення. Це управління було віддано до компетенції Міністерства внутрішніх справ, в якому було засновано медичний департамент та медичну раду (В. Ф. Дерюжинский. *Полицейское право. Пособие для студентов*. СПб. 1903. – С.302).

В ХІХ – на початку ХХ стст. вище управління санітарно-лікарською справою в Російській імперії зосереджувалося у Міністерстві внутрішніх справ. По господарській частині воно керується – «отделом народного здоровья и общественного призрения» (Головного управління по справам місцевого господарства, запровадженого законом від 22 березня 1904 р. замість попереднього господарського департаменту). Справами науково-технічного характеру керує Головний лікарський інспектор, на якого покладено обов'язки щодо охорони імперії від поширення гостроінфекційних захворювань та управління особистим складом громадської медичної частини.

Вищу лікарсько-наукову установу, яку засновано для розгляду питань охорони суспільного здоров'я, лікарської діяльності та судово-медичної експертизи – Медичну раду, було засновано також при міністерстві внутрішніх справ.

Таким чином, в середині ХІХ – на початку ХХ ст. ст. в Російській імперії проблемами санітарії та епідеміології набагато більше хвилювали суспільство та владу ніж раніше. Зрозумівши, що навчити неосвічений народ основним правилам гігієни та боротьби з гостроінфекційними хворобами, простіше ніж боротися з наслідками цих хвороб, які нерідко переростали в епідемії та забирали життя тисяч людей, інтелігенція стає на шлях вирішення питань охорони народного здоров'я. В результаті цієї діяльності отримала свій розвиток санітарна та медична поліція.

Як влучно зазначив професор Н. Н. Белявський в своєму конспекті лекцій «Полицейське право» до ХХ ст. санітарна галузь в Російській імперії була розгалужена по різним відомствам та органам. Це заважало ефективній протидії виникненню та поширенню захворювань. Професор наполягав на створенні єдиного керівного центру всією санітарною справою. Таким центром, на його думку, повинно було б стати Міністерство суспільного здоров'я (Н. Н. Белявский. *Полицейское право. Конспект лекций*. – Петроград, 1915. – С.157).